مسئولیت مطلق و مسئولیت مبتنی بر تقصیر

این کتاب را چندین جلسه است که می‌آورم؛ سومین کتاب از کتاب‌هایی است که حوزه چاپ کرده است و عنوان آن «مسئولیت‌پذیری هوش مصنوعی؛ مجموعه مقالات و اسناد» است که گردآوری شده توسط جمعی از نویسندگان است. در مقدمه کتاب، صفحه 21 مطلبی دارند. ببینید این کتاب دو بخش دارد. عده‌ای مقالات را ترجمه کرده‌اند که حدوداً نصف کتاب می‌شود. نصف دیگر کتاب، اسنادی است که ترجمه کرده‌اند. در مقدمه هم دو بخش آورده‌اند: «معرفی مقالات» و «معرفی اسناد». ابتدا توضیح مختصری در اسناد می‌دهند و بعد در صفحه **۲۱** می‌فرمایند:

> **به‌طور ??? ????? ???? ??? ???? ?? ?? ??? ???? ????? ?????? ???? ?? ???? ?????? ????? می‌کنند. ??: ??? ?? ???? ???. ???? ??? ?? ??? ?? ????? ???? ???.**

«**یکی: کسی که مقصر است**»؛ چه کسی باید خسارت بدهد؟ کسی که مقصر است. «دوم» که کاملاً با قبلی تفاوت دارد، «**کسی که خطر را ایجاد کرده است**»؛ یعنی ایجاد بس است به خلاف قبلی که می‌گفت، نه، تقصیری نیاز است و باید کوتاهی کرده باشد تا مسئولیت بیاید. می‌گویند در اسناد، این دو مشی را داشته‌اند؛ در اینکه مطلق ایجاد، ضمانت می آورد و یکی هم تقصیری ضمان می‌آورد؛ کسی که مقصر است و کسی که خطر را ایجاد کرده است.

> **??? ?? ????? ????? ? ???? ????? ??????????? ????? ??????? ? ?? ???? ??? ?? ?????? ?? ??? ???? ??????? ????? ??? ???: ???? ??????? ????? ?? ????? « fault-based liability» ? ???? ??????? ???? ????? ?? ??????? ???? ، Strict liability»**
>
> **[1]**.

در دو صفحه بعد می‌گویند که ما نمی‌دانستیم برخی از واژه‌ها را چطور به فارسی ترجمه کنیم. یکی از آنها همین است: «Strict liability»؛ چون «Strict» که به معنای عدم تقصیری و مطلق و ... نیست، «Strict» به معنای قوی است و از نظر ریشه در کنار «Stress » و «Strong» قرار می‌گیرد که هر کدام معنای تا حدودی متفاوت دارند؛ زبان‌هایی مثل انگلیسی، ولو زبان‌های وندی هستند، اما در همان وندی بودنشان، معلوم است که اشتقاقاتشان نزدیک هم است.

خب مسئولیت قوی و مسئولیت شدید؛ چرا شدید است؟ به خاطر اینکه ما کاری ندارید تقصیر کرده ای من؛ مسئولیت، مسئولیت است. می‌گویند ما فکر کردیم این «Strict» که به معنای قوی است را چکار کنیم. دیدیم مقابل آن تقصیر است؛ مسئولیت مبتنی بر تقصیر است. خب این را به «مسئولیت مطلق» معنا کردیم؛ یعنی بدون قید تقصیر؛ این، هم مسئولیت قوی و مسئولیت مطلق است. البته در اصطلاحات حقوقی‌شان «Absolute liability» را دارند، ولی این آقایان مسئولیت قوی را همان مسئولیت مطلق «Absolute liability» معنا کرده‌اند. اما باید تحقیق شود که آن‌ها که این را به کار می‌برند، این «Strict» را در حوزه‌ای استعمال می‌کنند که با «Absolute liability» فرق دارد یا نه؟[2] فعلاً مسئولیت قوی را به این معنا به کار برده‌اند؛ مسئولیت مطلق که هیچ قیدی هم ندارد.

پارسال هم که مباحثه شد، عرض کردم اندازه‌ای که ما در فضای طلبگی از فقه می‌دانیم، حتماً در فقه «هدْر» و «اطلال» داریم. اگر بگوییم مسئولیت مطلق، یعنی ایجاد و خلاص، این خلاف فقه اسلامی است. چون ما در فقه اسلامی هم از حیث منابع و هم در فضای کلاسیکش بسیاری غنی هستیم. ما این را قبول نداریم که مسئولیت مطلق به‌معنای ایجاد خطر باشد و خلاص. ما مواردی داریم که ایجاد شده ولی طل و هدر است و کسی مسئولیتی ندارد - طلّ به همان معنا که در «لا يُطَلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ»[3] نفی شده - مثل آفات سماوی؛ رعد و برق می‌زند و گوسفند کسی می‌میرد؛ به این، تلف سماوی می‌گوییم. در تلف سماوی که گردن کسی را نمی‌گیریم. شبیه همین را در موارد انسانی هم داریم. بنابراین در فقه ما، مبنای دوم که ایجاد خطر است، مورد قبول نیست.

اما مبنای اول که مسئولیت مبتنی بر تقصیر است، آن هم با ضرورت فقه موافق نیست. پارسال عرض کردم که در فقه مواردی داریم که تقصیر صورت نگرفته، ولی مسئولیت، ثابت است. مثال‌هایش را هم عرض کردم. اگر در خواب، پای خود را به طرف کسی می‌زند و می‌شکند، نمی‌توان گفت چون خواب بوده از او پول نگیریم، بلکه چون خواب بود، گناه نکرده است. قتل خطأی هم این‌چنین است؛ قصاص و کیفر ندارد، چون هیچ تقصیری در قتل نداشته است، اما ضمان ثابت است. بنابراین در فقه یک چیز خیلی مهمی غیر از این‌ها داریم و آن، استناد داریم. در لغت آن‌ها من کلمه «استناد» را پیدا کردم؛ ماده «cause» که اصل سببیت «causation» می‌شود. « causation» به‌معنای استناد و سببیت است. علت مباشر را هم عرض می‌کنم. «liable» به‌معنای در بند بودن است. «liability» به‌معنای مسئولیت دادن است. برای مسئولیت سه واژه توضیح می‌دهند؛ « responsibility» و «liability» و ... . بعداً این‌ها می‌آید. خود شما مراجعه کنید. من طلبه یک بیانیه هستم تا مطرح شود و مراجعه کنید، پیگیری آن بر عهده خود شما باشد.

---

[1] در حقوق جنایی و مدنی، مسؤولیت محض(بدون تقصیر/سختگیرانه/قاطعانه)، استاندردی برای مسؤولیت است که براساس آن، یک شخص نسبت به جریان عواقب کارش، حتی در نبود هیچ خطا ای قصد مجرمانه‌ای، قانوناً مسؤول است...

(https://en.wikipedia.org/wiki/Strict_liability)

[2] به موجب دکترین مسئولیت محض، شخص زیان زننده ملزم به پرداخت خسارت است مگر در صورتی که ثابت کند خسارت پدیدآمده ناشی از قوه قاهره بوده است. این در حالی است که مطابق با دکترین مسئولیت مطلق، زیان زننده در هر صورت باید خسارت پدیدآمده را جبران کند ولو آن که خسارت تولیدشده ناشی از قوه قاهره بوده باشد.

(http://elawt.com/2021/12/04/%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%88%D8%AA-%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86-

%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA-%D9%85%D8%B7%D9%84%D9%82-%D8%A8%D8%A7-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA-%D9%85%D8%AD%D8%B6/)

[3] تهذيب الأحكام ج ١٠ ص ٢٣٢

بازبینی #5
ایجاد شده 3 اوت 2025 16:45:53 وسط ... .
به روزرسانی شده 21 اوت 2025 12:30:52 وسط ... .